

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Ústav germánských studií

Štěpán Zbytovský, Ph.D.
Ústav germánských studií
Filozofická fakulta
Univerzita Karlova v Praze
Náměstí Jana Palacha 2
11638 Praha 1

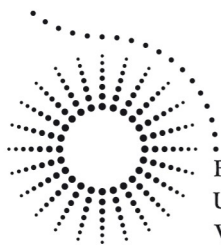
Praha, 10. 9. 2012

Oponentský posudek na diplomovou práci

Olga Zitová: *Pojetí mýtu u Thomase Manna a Olbrachtovy podkarpatské prózy*. Praha: FFUK, 2012, 163 s.

Olga Zitová předložila obsáhlou diplomovou práci k tématu, jež patří k oblíbeným předmětům literárněvědného bádání – vztahu mýtu a literatury. Nepřeberné množství prací se zabývá vztahem moderní literatury a ‚původních‘ antických aj. mytologických vyprávění, příp. srovnávají přístupy k mytologickým látkám v různých literárních směrech a epochách. Méně častá je analýza, jakou si předsevzala O. Zitová: rozbor vzájemného působení a srovnání literární produktivity mytologických látek u dvou autorů různých (jakkoli blízkých) národních literatur. Již úvodní pasáže prozrazují kultivovaný jazyk a způsob argumentace, díky nimž četba není sice vždy jednoduchá, v každém případě však je velice poučná a produktivní.

Do obené tematiky uvádí část „Mýtus a literatura“. Přestože autorka zcela legitimně, ba nutně upouští od nároku byť jen v náčrtu pojmout celou škálu příspěvků k definici mýtu a uchopení souvislostí mezi mýtem a literaturou, jsem na vážkách, zda zvolené řešení nakonec je šťastné. V této kapitole se totiž drží zejména hesla „Mýtus“ v *Encyklopedii literárních žánrů* a dle jeho vzoru typologicky rozlišuje mýtus archaický, literární a politický. Otázka je, zda nejde o zdánlivé řešení problému jeho rozčleněním; resp. co je společným jmenovatelem těchto typů? Jak se k němu mají dále jmenované typy jako mýtus lidový, popř. proces „kanonizace v mýtus“ (s. 101 a 104)? Nejde o zcela pojmy vystihující zcela odlišné skutečnosti (či dokonce reservoáry mnoha odlišných pojmů, jež sahají od různých možností uchopit mýtus jako specifický narativní tvar po epistemologicky-typologické postavení mýtu

Ústav germánských studií

jako modu myšlení do protikladu vůči racionalitě)? Lze jejich společné označení jako „mýtus“ odůvodnit společným jmenovatelem na rovině denotace nebo jen klikatou historií jejich (metaforických) pojmenování? Nebylo by výhodnější přistoupit důsledněji na mnohost koncepcí a spíše nabídnout několik vybraných vhlédů do historie pojmu mýtu, resp. pojmů mýtus a/versus mytologie?

Kapitola „Mýtus a Thomas Mann“ (s. 19-24) shrnuje Mannova vyjádření k mýtu, jeho inspirační zdroje a možné interpretace. Zitová výstižně ukazuje, že pro Manna měl zájem o mýtus dvojí funkci: překračuje hranice estetické izolace umělce a zároveň nabízí něco jiného než sociálně-politicky angažované umění spjaté až příliš s jednotlivými okamžitými problémy a potřebami společnosti. Vhodně je poukázáno zejm. na korespondenci Mann-Kerényi, vztah k hudbě a Mannovu koncepci psychologizace mýtu v kontrastu s instrumentalizací mýtu ve fašistické propagandě. Z hlediska analýzy literární recepce mýtu by bylo zajímavé okomentovat Mannův zvláštní výrok o „mytické náladě“ (mythische Stimmung, s. 22). O jaké uchopení čipůsobení mýtu se zde jedná? Podobně v později citované přednášce *Sechzehn Jahre*, kde adjektivum „mytický“ figuruje jako synonymum pro „biblický“ (cit. na s. 33). Zmíněny by mohly být i Mannovy poznámky z citované korespondence, které hovoří o zvláštní epistemické hodnotě mýtu ve srovnání s logem resp. logickou racionalitou.

Z jiného ‚konce‘ bere Zitová úvod k olbrachtovské části práce (kap. 5, s. 25-31) – od Podkarpatské Rusi resp. Olbrachtovu vztahu k ní. Výklad je sice přesvědčivý, ovšem po introdukcii k Mannovu zaměření na mýtus ona tematická ‚asymetrie‘ poněkud ruší – možná by bylo lépe ji alespoň náznakem osvětlit. Zitová ke konci této pasáže již poukazuje na jisté analogie mezi Mannem a Olbrachtem, vycházejíc přitom – kriticky a s výstižnými připomínkami – ze studie J. Opelíka z r. 1967.

Jádro mannovské části práce tvoří kapitoly šest a sedm. První z nich se zabývá tetralogií *Josef a jeho bratři*. Osvětluje dějiny vzniku a dobovou recepci jednotlivých děl, částečně ve vztahu k Mannovým dobovým vyjádřením o mýtu. Na s. 34 se přitom jeho ústy protirečí autorčině (výstižnému) tvrzení ze s. 19 o brzkém Mannově zájmu o mytologii; jde o příklad koncepční autostylizace – Mann v této době zastával myšlenku sepětí mýtu s jistou životní zralostí – a jako takový by mohl být komentován. Úvodní esej tetralogie koncipuje samo vyprávění dle schématu cesty do podsvětí a zároveň jako slavnost, sakrální úkon; autorka nicméně správně charakterizuje kritickou roli vypravěče, který odhaluje produktivní, ale také zastírací charakter „krásných rozhovorů“. Samotnou strukturu

Ústav germánských studií

mytického světa tetralogie lze popsat principem „otáčející se sféry“ sestávající ze zemské a nebeské semisféry, mezi jejímiž krajními polohami vyprávění osciluje. Autorka nastiňuje mytologické folie, jež tvoří ‚druhý plán‘ rozvoje Josefova charakteru – Tammúze/Osirise, Herma, Oidipa, předobraz Krista aj. V části „Mytická identita“ ukazuje zejm. povahu „žitého mýtu“ coby identifikace individua s mytickým schematem a dále zrození (abrahamovského) já jako vědomého odlišení od „mytického já“, jež je dokonáno právě v osudu Josefově. Do jisté míry paradoxně tedy pomocí mytického schématu sestupu do podsvětí a vzkříšení je demonstrováno získání nadhledu, vědomého odstupu od mýtu. Dalším významným a autorkou výstižně analyzovaným prvem je role vypravěče, jeho ironický postoj k vyprávěnému i jeho hra se čtenářem. Neustálý odstup na obě strany je interpretován jako příznak humanizace mýtu a současně dokladem přesunu těžiště „ze složky dějové na složku poetologickou“ (s. 62). Závěrem této interpretační části i v oddíle shrnujícím výklad k josefovské tetralogii se opět srovnává Mannovo pojetí humanizovaného mýtu s rosenbergovským propagandistickým mýtem. Nemohlo by srovnání být formulováno jasněji resp. jednodušeji? Nepochybně i Rosenberg totiž usiloval pomocí mýtu dobrat se „k lepšímu poznání člověka, podstaty lidství, jeho kořenů [...]“ (s. 61). Lze např. tvrdit, že Mann nakonec rehabilitoval mýtus důslednou (byť modifikující) mytologizací látek „biblického mýtu“, jejich animací v „mytické náladě“? Nebo nakonec podržuje mýtus rozumu a činí z něj sice stále produktivní, leč přece jen v první řadě ‚historický‘ fenomén?

Podobnému rozboru je podroben poválečný román *Doktor Faustus*. Ačkoli souvislost s mýtem není v tomto díle tak zřejmá jako v případě tetralogie, autorka velmi přesvědčivě rozvádí interpretační náznaky v dosavadní literatuře: také zde vypravěč obohacuje líčení individuálních figur až mytizující typizací např. prostřednictvím figurálních folií (Adrian–Kristus aj.), také zde je vypravěč fascinován a zároveň zaujímá kritický (ironický) odstup. Vzhledem ke složitosti a myšlenkové hutnosti textu oceňuji detailní práci s reprezentativními citáty. Na rovině dějin román tematizuje osud Německa, načrtává (a kritizuje) jakýsi dějinný mýtus; variace na faustovskou látku nakonec představuje jistý (jakkoli ne již tradičně faustovský) antropologický mýtus. Mannova látka tedy opět na jednu stranu je transformací (nejen) národního mýtu o Faustovi (s. 96), ale „způsob, jakým vypráví, symbolickou, mytizující vrstvu textu neustále rozkládá a relativizuje“ (tamtéž) a to nejen vypravěčovým záměrem, nýbrž i díky jeho povaze jako vypravěče nespolehlivého. Autorka tak interpretuje produktivitu mýtu v tomto románu jako hybnou sílu neustálého

Ústav germánských studií

významového přeskupování ve smyslu petersenovské „možnosti“ coby typického rysu moderního románu.

Olbrachtovská část se zabývá romány *Nikola Šuhaj loupežník* a *Golet v údolí*. Jádrem přístupu, vysloveným již B. Václavkem, je uchopení románu jako literárního zachycení lidového mýtu ve vzniku. (Ostatně, stálo by za přiblížení, co Václavek „mythem“ rozuměl.) Zitová pak rozpracovává jednotlivé prostředky této mytizace – zejména „mytickou formuli“ „Já jsem...“, symboliku čísel apod. Průběžně přitom odkazuje na analogie a odlišnosti od analyzovaných Mannových románů (přesvědčivě např. k Josefově vědomému usměřování svého osudu a Šuhajově uzavřenosti „v logice světa mýtu“, s. 114; na více místech k vypravěčskému nadhledu). Ve vztahu ke *Goletu v údolí* uvažuje autorka zejména o vztahu ke starozákonním příběhům – mýtům – oscilujícím mezi citátem a travestií, a její opět velmi přesvědčivý výklad ústí v tezi o popření mytické identity u figur Iva a Hany Karadžičových.

V závěrečné kapitole autorka provádí souhrnné srovnání přístupu k mýtu u Thomase Manna a Ivana Olbrachta. K podstatným spojnicím patří tzv. krásné rozhovory a mytická identifikační formule. Zajímavé je srovnání politické pragmatiky práce s mýtem v kontextu doby vzniku textů a změn politických postojů a poetiky jejich autorů.

Ze závěrů práce vyplývá, že Mann a Olbracht jako literární „zpracovatelé“ mýtu v některých bodech postupují podobně, v základních intencích se ovšem převážně rozcházejí. Olga Zitová předložila práci po formální, tematické, argumentační i stylové stránce jednoznačně přesahující obvyklou úroveň zdařilých diplomových prací. Vedle zmíněných otázek, jež vznikly na okraji mé četby a nijak nezpochybňují kvality práce, se jen zřídka objevují drobné formulační nejasnosti: co je to „ontologický čas“ (s. 39)? V čem je hodnocení zdánlivě bezvýznamné události jako „obrazu“ a „výjevu“ „biblické“ (s. 72)? apod.

Práci doporučuji bez výhrad k obhajobě a navrhuji hodnocení *výborně*.

Mgr. Štěpán Zbytovský, Ph.D.